

Břetislav Pračka — Oldřich Králík — Jaromír Dvořák, Bezručův proces. Soudní a úřední dokumenty 1915—1918 (Krajské nakladatelství v Ostravě 1962; 308 stran, 12 obrazů)

Pětiměsíční věznění Petra Bezruče za první světové války pro podezření z velezrady, když mu bylo připisováno autorství dvou básní oslavujících carské Rusko a cara (napsal je „pseudo-bezruč“ Jan Grmela), dalo už podnět k řadě studií a článků, zejména vzpomínkových. Jejich přehled zaznamenává Bibliografie Petra Bezruče od Viktora Ficka.

Jeden z neznámějších bezručovských sběratelů prof. inž. Břetislav Pračka po léta shromažďoval materiály, které se vztahují k osudům Petra Bezruče za první světové války. Čerpal tu zejména z fondů Vojenského historického archivu, Vojenského historického ústavu a z pražského Poštovního muzea. Ledacos pak doplnil a vyložil podle básnickových přímých informací. Pračkova práce se zachovala ve dvou verzích. Nežli však mohla být druhá z těchto verzí připravena do tisku, Pračka — nedlouho po smrti milovaného básníka — skonal.

Opuštěného rukopisu se ujali z pověření Slezského ústavu ČSAV O. Králík a J. Dvořák. Seřadili materiály v historickém sledu a dali publikaci ráz důsledně dokumentární. Cílem tu hlavně bylo: dosvědčit revoluční dosah Bezručova básnického díla za první světové války.

Vedle předmluvy a hodnotné přílohy obrazové (zvláště cenná je dosud neznámá fotografie Petra Bezruče z mladých let, která pochází ze sbírky A. Kučíka) má kniha tři části: rozlehlou úvodní studii O. Králíka (Báseň Slezských písní za první světové války), oddíl dokumentů — posudky, protokoly o výsleších, úřední výzvy a dotazy, překlady zabavené korespondence atd. (nejvýznamnější jsou přeloženy z němčiny; mezi překlady však neměl chybět posudek Friedricha Adlera) —, který připravil Břetislav Pračka a Jaromír Dvořák, a poznámky, vysvětlivky, které napsal Jaromír Dvořák.

Oddíl Dokumenty je zahájen konfiskačním nálezem básní Den Palackého a Škaredý zjev (ze 17. února 1899), pokračuje článkem Adolfa Kubise O Petru Bezručovi (z r. 1910) a dopisem Petra Bezruče, v němž na prozrazení pseudonymu přikře reaguje. Pak už následuje přetištěná dvou básní Jana Grmely označených šifrou P. B. Tyto básně vyšly v časopise L'indépendance Tschèque a časopis byl nalezen při prohlídce zavazadel tří bohoslovců, kteří se vraceli z Francie. Studenti při výslechu udali, že podle jejich mínění je autorem básní Petr Bezruč. Policejní a soudní mašinerie Rakousko-Uherska se pak rozejela na plně obrátky. Bezruč byl zatčen a uvězněn ve vídeňském garnizónním vězení. Následovaly výslechy básníka, jeho přátel a známých, domovní prohlídky. Byl vyžádán dvojitý posudek literárních znalců (vídeňského slavisty dr. Josefa Karáska a překladatele básní Vrchlického do němčiny Friedricha Adlera). Na štěstí Karáskův odborně vysoko stojící posudek rozmetal podezření, že básně ve francouzském časopise mohl napsat autor Slezských písní; Adlerův posudek, připouštějící možnost Bezručova autorství jenom u básně Bratrům-osvoboditelům!, byl málo podložný. Po různých průtazích a velké nejistotě dostal se básník na svobodu 25. února 1916. Nicméně byl téměř až do konce války policejně sledován a do zaměstnání na brněnské nádražní poště se vrátil až v dubnu r. 1918. Leckteré z dokumentů jsou našim literárním historikům už známy. Přesto je dobře, že jsou nyní shrnuty v celku a že byly rozhojněny o zvlášť důležitý dopis Petra Bezruče J. K. Doležalovi, v němž se autor Slezských písní dosti podrobně zmiňuje o autorech obou znaleckých posudků (nikdy nepřestal Bezruč být vděčen statečnému zásahu Josefa Karáska).

Dokumenty výrazně dosvědčují Bezručův radikální demokraticismus, jeho protikapitalistické a protidynastické smýšlení, sympatie k předválečné sociální demokracii. Z úředních relací a z výslechů řady lidí, kruhu Bezručových přátel a známých, poznáváme básníkovu lidskou tvář — statečnost, uzavřenost, věcnost, lásku k přírodě a zálibu v turistice —, poměry, za nichž sloužil na brněnské poště, a jeho pobyt na Opavsku před r. 1915. Dokumenty však osvětlují také ledacos z Bezručovy tvorby: policie zabavila básníkovi 7 zápisníkových kalendářů z let 1909—1915 s důležitými záznamy o jeho cestách, se sporadicky načrtnutými verši, s podrobnostmi o někdějším Bezručově spolubydlicím M. Konopáčovi, na jehož jméno si dal básník r. 1899 posílat dopisy od redaktora Času Jana Herbena, apod.

Poznámky a vysvětlivky k dokumentům jsou velmi zevrubné a instruktivní, ačkoliv v nich tu a tam najdeme mezeru (např. nejsou uvedena data Bezručova spoluvězně Antonína Párala).

Studie O. Králíka se zakládá na zevrubné znalosti faktů, je zasvěcená, dovedně načrtává portréty různých osob, mohla však být sevřenější a vyhnout se místy opakování. Králík správně začlenil Bezručův proces do souvislosti válečných událostí a podtrhl politicky burčující význam Slezských písní; v letech 1910—1915 Bezruč vcelku nic nového nevytvořil. Králík dobře zdůraznil — mimo jiné — úlohu vídeňského tlumočnicka, někdejšího kolínského advokáta dr. Herrmanna, který byl intelektuálněm původcem dobrozdání Adlerova. Králík případně vyvrátil možnost podílu dekadentního básníka Jiřího Karáska ze Lvovic na vypracování znaleckého posudku slavisty Josefa Karáska. Osvětlení příčin, které vedly Bezruče k tomu, aby nepodepsal r. 1917 Manifest českých spisovatelů, je však vykombinováno násilně.

Kniha Bezručův proces nejenom shrnula dosud známé materiály týkající se pronásledování Petra Bezruče za první světové války, ale přinesla v podstatně míře dokumenty dosud zasuté. K poznání života básníkově (málo už k poznání jeho díla) přináší cenné doplňky. Hlavně však je východiskem k dalšímu literárněhistorickému bádání v tomto směru.

Artur Závodský

C. И. Василенок, Фольклор и литература Белорусии эпохи феодализма. (Издательство Московского Университета, 1961, stran 280)

Nelze říci, že starší období běloruské literatury nedošlo povšimnutí se strany badatelů, zejména ruských, již v 19. století, avšak teprve akademik E. F. Karskij svým sedmidílným kompendiem „Белорусы“ a svou „Geschichte der weisrussischen Volksdichtung und Literatur“ přispěl k upevnění vědomí o autonomnosti běloruské literatury.

Rozkvět běloruské literatury i rozvoj bádání o ní je úzce spjat se vznikem Sovětského svazu, v jehož rámci dosáhly svého plného výrazu jak politické, tak kulturní snahy Bělorusů. Teprve v sovětské epoše začalo se s bádáním o běloruské literatuře jako o výrazu národní kultury, nikoliv regionálního hnutí ruského. Běloruská literatura přestala být literaturou „západního Ruska“, stala se literaturou Bílé Rusi a Bělorusů jako národa.

Autoři děl věnovaných rozvoji běloruské literatury, i když zcela neopomjeli minulost, věnovali největší pozornost literárnímu dění na Bílé Rusi až od poloviny 19. století. Příkladem může být české kompendium o slovanských literaturách z pera Jana Máchala: autor v něm přidal jako pouhý dodatek k novodobému ukrajinskému literárnímu vývoji několik stránek „o literárních snahách Bělorusů“.

Pokud jde o lidovou ústní slovesnost, situace byla obdobná, ne-li ještě horší. Běloruská lidová slovesnost se prostě zahrnovala do ruské, zpravidla jako folklór západní Rusi, ač lidová slovesnost ukrajinská byla přesně odlišována od ruské. Někteří sběratelé 19. století — Bělorusové a Poláci — dokonce zahrnovali běloruskou lidovou tvorbu do folklóru polského. Karskij vymezil svými pracemi přesně místo běloruského folklóru i běloruské literatury mezi východoslovanskými literaturami a na základě jím položeném mohli bezpečně začít vědecké bádání o minulosti běloruské literatury i lidové slovesnosti. V padesátých letech našeho století věnovali minulosti běloruské literatury pozornost M. K. Dabrynin a V. Volskij, kteří se ve svých pracích snažili osvětlit běloruskou literaturu v epoše feudalismu.

Důležitým článkem v tomto badatelském úsilí je práce profesora Moskevské státní university Sergeje Ivanoviče Vasilenka, autora řady publikací o folklóru a o běloruské literatuře. Jeho kniha o folklóru a literatuře na Bílé Rusi v období feudalismu není jen kompendiem shrnujícím dosavadní stav znalostí o této látce. Vasilenok uplatňuje nový přístup k známému materiálu. Tento přístup mu umožňuje prohloubení znalostí a nové osvětlení faktů i vývoje literárního procesu na Bílé Rusi. Autor sám si výtýčuje za cíl své práce: 1. ukázat společensko-historickou podmíněnost folklorního a literárního procesu, 2. postihnout význam nejstarších ruských tvůrčích tradic pro vznik a rozvoj běloruského folklóru a literatury dané epochy, 3. vyjasnit vztahy bělorusko-ruské a bělorusko-ukrajinské v epoše feudalismu. K dosažení těchto cílů pracuje autor především historickým principem, který je neobyčejně důležitý zejména při studiu folklóru. Badatelé uplatňovali dosud při tomto studiu formalistický princip zánrový, který zanedbával problém společensko-ideového a esteticko-uměleckého významu folklóru a všiml si jen historie zánru.

Vasilenok rozděluje feudální epochu na tři období. Období první zahrnuje dobu Kyjevské Rusi do 14. století, období druhé trvá od 14. století do poloviny 16. století, třetí období začíná druhou polovinou 16. století a končí polovinou 18. století. Opíraje se o dějinně obsahovou a jazykovou stránku, určuje autor literaturu prvního období jako obecně ruskou, na jejímž základě dochází k diferenciaci východoslovanských literatur, do druhého časového úseku, který je obdobím zrodu a formování běloruské národnosti, klade zrození a postupnou diferenciaci národních literatur běloruské a ukrajinské. Spolu s Bileckým, Gudzijem a Dabryninem však uznává společnou literaturu ukrajinsko-běloruskou, která existuje vedle postupně se vyvíjejících literatur ukrajinské a běloruské. Ve třetím období protinevolnických a národně osvobozenecých zápasů existuje už autonomní běloruská literatura. Tato periodizace dala autorovi možnost nového přeskupení materiálu jak ústní slovesnosti, tak umělé literatury. Prvním obdobím se nezabývá. V období zrození a formování běloruské národnosti a v období osvobozenecých sociálních a národnostních zápasů třídí literární materiál podle jeho ideového obsahu do čtyř skupin: první obsahuje díla zobrazující osvoboditelský zápas, druhá literaturu historického obsahu, třetí literaturu mravolichnou, čtvrté literaturu církevní didaktickou.

Takové rozřídění literatury vplynulo autorovi z podrobného studia materiálu. Proti jiným